

BÖLGESEL ENERJİ POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

Regional Energy Policies and Turkey

Ufuk KANTÖRÜN*

Özet:

Türkiye enerji üreticisi Asya ülkeleriyle ile enerji tüketicisi Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprüdür. Dünya'nın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'i Türkiye'ye komşu Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerinde bulunmaktadır. Türkiye her ne kadar enerji üreticisi olmasa da sahip olduğu konum nedeniyle transit ülke olarak enerji politikalarında önemli rol oynama potansiyeline sahiptir. Son dönemde içinde yer aldığı boru hattı projeleriyle transit ülke olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Öte yandan, küresel güçler Rusya, ABD ve Avrupa Birliği'nin enerji kaynakları açısından zengin bu coğrafyada farklı çıkarları bulunmakta ve enerji hedeflerini kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki kaynaklardan yararlanmak üzerine kurmaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Boru hatları, enerji politikaları, doğalgaz, petrol.

Abstract:

Turkey is a natural bridge between the energy producer Asian countries and energy consumer European countries. %70 of the known oil and gas reserves of the world is situated in Turkey's neighboring regions- the Caucasus, Middle East and Central Asia. Although Turkey is not an energy producer country, it has the potential to play an important role over energy policies owing to its position as a transit country. In recent years, Turkey has taken significant steps joining the pipeline projects in order to have the transit country position. On the other hand, Russia, the EU, and USA as global powers have different interests and try to benefit from the energy resources in these regions in line with their energy policy objectives.

Keywords: Pipelines, Energy policies, natural gas, oil.

* Sabancı Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Programı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, dünyanın bilinen petrol ve doğalgaz yataklarının %70'ine sahiptir. Bu özelliği nedeniyle söz konusu coğrafya küresel güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye konumu itibarıyla enerji zengini doğu komşuları ile enerji ihtiyacı giderek artan Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprü konumundadır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye her ne kadar enerji üreticisi olmasa da transit ülke olarak enerji piyasasında önemli bir rol oynayabilecek potansiyele sahiptir.

Günümüzde doğal gaz ve petrol taşımacılığı tankerler aracılığıyla deniz yoluyla veya boru hatlarıyla karadan yapılmaktadır. Türkiye gerek sahip olduğu boğazlar gerekse Avrupa ve Asya kıtalarının kesiştiği yerde uzanan topraklarıyla her iki taşımacılık türünde de önemli bir ülkedir. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle boru hattı projeleri geliştirmektedir. Öte yandan, küresel güçler Rusya, Avrupa Birliği ve ABD de boru hatları projeleriyle yakından ilgilenmekte, kendi enerji politikaları çerçevesinde boru hattı projelerine yön vermeye çalışmaktadır.

Rusya doğalgaz ve petrol üreticisi olarak enerji piyasalarında etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle kontrolünde bulunan doğalgaz boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarının doğalgaz arzının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Avrupa Birliği, enerji arzı güvenliğini sağlamak, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarını daha fazla kullanmaya yönelik bir politika izlemektedir. ABD ise Rusya'nın bölgede enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerindeki kontrolünü arttırmasını engellemeye çalışmaktadır. Türkiye bölgede etkin olan güçlerin politikalarını dikkate alarak, kendi çıkarları doğrultusunda enerji politikalarını belirlemekte, enerji üreticisi olmamasına rağmen coğrafi konumunun avantajlarını kullanarak bölgesel enerji politikalarının içinde önemli rol oynamaktadır.

1. ENERJİ TAŞIMACILIĞI

1.1. Deniz Yolu ile Taşıma

Petrolün deniz yoluyla taşınmasının uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Ham petrolün deniz yoluyla taşınması ilk kez 1861 yılında gerçekleştirilmiştir. Teknolojinin ilerlemesiyle daha büyük miktarda petrol taşıyabilen tankerler tasarlanmış ve tek seferde taşınabilen petrol miktarı giderek artmıştır. 2. Dünya Savaşında 30.000 tonluk tankerler üretilirken, bu rakam 1966'da 210.000 tona çıkmıştır. Günümüzde ise 500.000 tonluk tankerler üretmek mümkündür¹. Bugün dünyada toplam petrol taşımacılığının %60'lık bir bölümü tankerler tarafından yapılmaktadır. Tankerlerle petrol taşımacılığı sadece büyük petrol şirketleri tarafından yapılmamakta, bağımsız aracı kuruluşlar da petrol taşımacılığında önemli görevler üstlenmektedir. Küresel çapta askeri amaçlar dışında 3500'den fazla farklı büyüklükte petrol tankeri taşımacılık yapmaktadır.²

Doğalgazın deniz yoluyla taşınması ise petrol ile karşılaştırıldığında çok daha yenidir. İlk sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) 1964 yılında Cezayir'den İngiltere'ye taşınmıştır. Doğalgazda deniz taşımacılığının maliyeti oldukça yüksektir. Petrol ile kıyaslandığında taşıma maliyeti 7 kata kadar fazla olduğu görülmektedir.³ LNG tankerleri yüksek yalıtım isteyen, gazın sıvı halde kalabilmesi için özel soğutma sistemleri barındıran gemilerdir. Taşıma maliyetinin çok yüksek olması nedeniyle taşınan doğalgazın ucuza mal edilmiş olması gerekmektedir. LNG tankerleriyle taşımanın maliyetinin yüksek olması nedeniyle, bu yolla yapılan doğalgaz taşımacılığı birden fazla şirketin oluşturduğu konsorsiyumlar tarafından yürütülmektedir. Alıcı ile 20-25 yıllık genellikle al ya da öde hükmü içeren kontratlar imzalanmaktadır. Her ne kadar maliyeti yüksek olsa da LNG tankerleriyle taşımacılık gelişmiş ve gelişen ekonomilerin doğalgaz ihtiyaçlarındaki artışın etkisiyle

¹ Carol Dahl, *International Energy Markets: Understanding Pricing Policies and Profits*, (PennWell, 2004), 358.

² Faruk Demir, *Enerji Güvenliği, Diplomasisi, Ekonomisi*, (Ankara: Altinküre Yayınları, 2007), 38.

³ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

artmaktadır. LNG taşımacılığı toplam doğalgaz ticaretinin %25'ni oluşturmaktadır.⁴

1.2. Boru Hatlarıyla Taşıma

Petrol ve doğalgazın boru hatlarıyla taşınmasında deniz yolu taşımacılığının tersi bir tablo ortaya çıkmaktadır. Dünya petrol ticaretinin %38'i boru hatları aracılığıyla yapılmaktadır. Bu rakam doğalgazda ise %75'dir. Dünya çapında petrol boru hatlarının uzunluğu 313.670 km iken doğalgaz hatlarının toplam uzunluğu 1.226.258 km'dir.⁵

Doğalgazın taşınması petrol ile kıyaslandığında teknik açıdan daha zordur. Depolanması da petrole göre çok daha maliyetlidir. Bütün bu zorluklar göz önünde bulundurulduğunda boru hatlarıyla taşımacılığın doğalgaz için en ucuz yol olduğu kabul edilmektedir. Doğalgaz, boru hatları ile taşındığında LNG'den farklı olarak gaz yoğunlaştırılmasına rağmen sıvı hale getirilmeden, gaz olarak taşınır. Her ne kadar boru hatları en ucuz taşıma yolu olarak kabul edilse de, boru hattı sisteminin kurulması oldukça maliyetlidir. Maliyeti karşılayabilmek için üreticiler ile alıcılar arasında uzun vadeli sözleşmeler imzalanmaktadır. Dolayısıyla yüksek miktarda yatırım gerektiren boru hattı projelerini üstlenen, projeyi gerçekleştirebilecek teknolojiye sahip olan ve maliyeti karşılayabilecek kadar doğalgaz satışı gerçekleştirebilen taraf doğalgaz piyasasında monopol durumuna gelmektedir.⁶

⁴ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

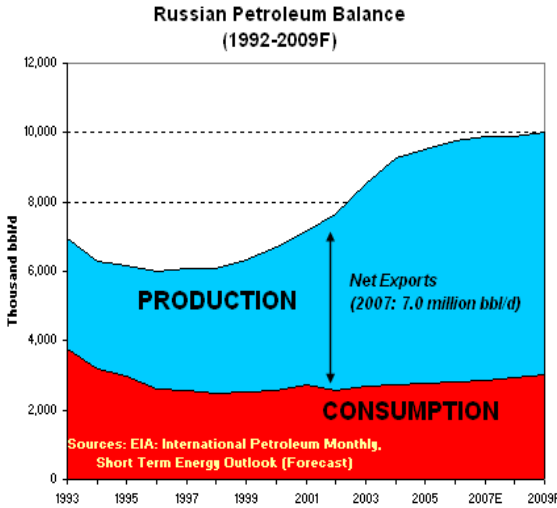
⁵ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

⁶ Richard Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence," *Euroasian Geograph and Economics* (2009): 29.

2. RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARI

2.1. Rusya'nın Enerji Rezervleri

Rusya sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle dünya enerji pazarında önemli bir aktör haline gelmiştir. Rusya'nın enerji ithalatına bakıldığında doğalgaz ve petrol öne çıkan enerji kalemleridir. Rusya Federasyonu 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahiptir.⁷ Rusya'da çıkarılan ham petrolün yaklaşık % 70'i ihraç edilmektedir. Sovyetler Birliği döneminde, Batı Sibirya bölgesinden çıkarılan ham petrol günde 12,5 milyon varile kadar ulaşmış ve Sovyetler Birliği Dünya'nın en önemli petrol üreticisi konumuna gelmişti. Ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından petrol üretiminde de önemli bir düşüş görülmüş, petrol üretimi günde 6 milyon varile kadar inmiştir.⁸ Bu düşüşün nedeni olarak devlet elindeki enerji şirketlerinin kötü yönetilmesi, üretimde eski teknolojilerin kullanılması gösterilmektedir.

Sovyetler Birliği'nin ardından yapılan özelleştirmelerle üretim maliyetinin düşürülmesi, bazı eski petrol yataklarının tekrar üretime açılması ve üretimde yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmasıyla petrol üretimi tekrar artmaya başlamıştır.

⁷ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

⁸ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

Yukarıdaki yıllara göre verilmiş üretim-tüketim miktarları incelendiğinde görülecektir ki Rusya'nın petrol üretimi 2009 yılında 10 milyon varile ulaşmış ve Dünya'nın en büyük petrol üreticisi olmuştur. Enerji tüketimi 2 ile 4 milyon varil arasında oynamaktadır. Rus petrol üretiminin yaklaşık %24'ünün daha önceden üretime geçilmiş ve %60 tüketilmiş petrol rezervlerinden geliyor olması, Rusya'nın petrol gelirlerinin sürdürülebilir olmasını engellemektedir. Ülkede açılan yeni petrol sahaları sınırlı sayıdadır. Bunlardan en önemlisi Sakhalin adasında yürütülen sondaj çalışmalarıdır, adada yaklaşık 7 milyar varil petrol ve 80 trilyon küp doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir.⁹

Rusya, doğalgazda 1.680 trilyon feet küp (Tcf) rezerviyle, dünyanın en büyük rezervlerine sahiptir. 2006 yılında doğalgaz üretimi 23.2 Tcf'e, doğalgaz ihracatı ise 6,6 Tcf'e ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Hem üretimde hem de ihracatta dünyada birinci sırada yer almaktadır. 2030 yılında gaz üretiminin 31,1 Tcf olması beklenmektedir.¹⁰ Ülkenin en büyük üreticisi yıllık üretimin %85'ni karşılayan devlet şirketi olan Gazprom'dur. Gazprom'un enerji üretimi yıllık ortalama %1-2 büyümektedir. Petrolde olduğu gibi doğalgazda da eski üretim sahalarında kapasite düşüşü görülmektedir. Ancak üretime yeni açılan sahalarda üretim artışıyla toplam üretim pozitif geçmiştir. Zapolnoye ve Sakhalin adasında üretime başlanan başlıca rezervlerdir. Sakhalin adasından çıkarılacak doğalgazın bir bölümünün Kuzey Akım boru hattı projesi çerçevesinde Almanya'ya ihracatı, bir bölümünün de LNG olarak Kanada'ya ihraç edilmesi beklenmektedir. En büyük doğalgaz ihracatçısı olan Rusya, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye doğalgaz ihraç etmektedir. Türkiye, Ukrayna ve Almanya'nın ardından Rusya'dan doğalgaz ithal eden ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

⁹ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

¹⁰ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

2.2. Rusya'nın Enerji Stratejileri

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından 1990'lı yıllarda Rusya ekonomisi ciddi bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, 1998 yılında Asya'da başlayan ekonomik kriz petrol fiyatlarının da düşmesiyle beraber Rusya'yı da etkilemiştir. 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesinin ardından geçen 8 yıllık süreçte ortalama %7'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Rus ekonomisinin büyümesinde petrol ve doğalgaz fiyatlarının artması başlıca etkidir. 2009 yılındaki krizle petrol fiyatlarının düşmesi Rus ekonomisini derinden etkilemiş, ekonomide %7,9'luk bir küçülme görülmüştür.¹¹ Dolayısıyla, Rusya'nın ürün bazlı bir ekonomi olduğunu söylemek mümkündür. Bütçe gelirlerinin %50'lik bir bölümü, enerji sektörünün çeşitli kalemlerinden gelmektedir.¹² Ekonominin enerji ihracatına olan bağımlılığından dolayı, Rusya'nın enerji stratejilerinin temel amacı ülkenin dünya enerji pazarındaki konumunu güçlendirmek üzerinedir. Rusya'nın enerji stratejilerini yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. Orta Asya'daki enerji arzı üzerindeki monopol konumunu korumak.
2. Orta Asya'daki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek; bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek.
3. Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa'daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek.
4. Avrupa'daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak, Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesinin engellenmesi.
5. Gazprom'un Rusya'daki monopol konumunun korunması, yabancı enerji şirketlerin Rusya veya Orta Asya'daki enerji sahalarını kontrol etmesinin, üretimde ve taşımada söz sahibi olmalarının engellenmesi.

¹¹Erişim tarihi 17 Şubat 2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>.

¹²Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://en.rian.ru/analysis/20080301/100381963.html>.

6. Yabancı doğalgaz üreticilerinin (Katar, İran) Avrupa pazarına girmemesi için politikalar üretilmesi.
7. Yabancı doğalgaz üreticilerinin hisselerinin satın alınarak, söz konusu üreticilerin doğalgaz satış politikalarının etkilenmesi.¹³

Rusya, Orta Asya'daki doğalgazın Avrupa'ya nakli üzerindeki monopol konumu çoğunluğu Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen boru hatlarına borçludur. 1960'larda inşasına başlanan boru hatlarının amacı Batı Sibirya ve Orta Asya'dan çıkarılan gazın Sovyetler Birliği'nin sanayi merkezlerine aktarılmasıydı. 1970'lerde patlak veren petrol krizinin ardından, Avrupa ülkeleri Arap petrolüne olan bağımlılıklarını azaltmak için Sovyetler Birliği ile petrol ve doğalgaz alım antlaşmaları imzalamaya başladılar. Antlaşmalar uyarınca, Avrupa ülkeleri enerji arzının sürekliliğini sağlayabilmek için Sovyetler Birliği'ne maddi ve teknik destek verdiler. Avrupa ülkelerinden gelen destekle, Sovyetler Birliği mevcut boru hatlarını genişleterek Avrupa'ya ihracata başladı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da Rusya, boru hatlarının üzerindeki egemenliğini sürdürdü. Bağımsızlığını kazanmalarına rağmen Orta Asya ve Kafkaslardaki doğalgaz ve petrol boru hatları Gazprom tarafından kontrol edilmekte ve işletilmektedir.¹⁴

Rusya, Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltacak alternatif projeleri engellemeye yönelik politikalar geliştirmektedir. Nabucco projesi Rusya'nın Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltmaya yönelik bir projedir. Proje ile Hazar bölgesindeki doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına açılması planlanmaktadır. Rusya karşı hamle olarak Güney Akım projesini geliştirmiştir. İtalyan enerji şirketi ENI ile Gazprom arasında 2007 yılında imzalanan antlaşmayla ilan edilen projenin yaklaşık 20 milyar dolara mal olması beklenmektedir. Güney Akımla, Beregovaya doğalgaz istasyonundan verilecek yıllık 63 bcm'lik Rus ve Orta Asya doğalgazının Karadeniz'in altına döşenecek boru hattıyla Bulgaristan'da Nabucco projesi için kullanılması düşünülen boru hattına bağlanması

¹³ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 41.

¹⁴ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 30.

planlanmaktadır.¹⁵ Doğalgazın Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşınması, Avrupa'ya enerji naklinde sorun yaşadığı transit ülke Ukrayna'ya da alternatif olması açısından önemlidir. Ayrıca Gazprom, hattın geçmesi planlanan Avrupa ülkelerinin de desteğini almak için diplomatik çaba da sarf etmektedir, bu çerçevede Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan ve Slovenya ile ikili antlaşmalar imzalamıştır. 6 Ağustos 2009 yılında İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi, Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan arasında imzalanan protokolle Güney Akım'ın Türk karasularından geçmesine izin verilmiştir.¹⁶

Rusya, transit ülkelere ihtiyaç duymaksızın Avrupalı alıcılara doğalgaz satmak amacıyla yeni boru hatları inşa etmektedir. Bu stratejinin izlenmesinin arkasındaki sebep son yıllarda Rusya ile transit ülkeler arasında meydana gelen krizlerdir. Ukrayna ile 2006 ve 2009, Moldova ile 2006, Belarus ile de 2007 yılında yaşanan krizler nedeniyle Avrupa'ya yapılan enerji arzında kesintiler meydana gelmiştir. Özellikle Avrupa'ya yapılan doğalgaz sevkiyatının %80'nin Ukrayna üzerinden yapılıyor olması nedeniyle krizden Avrupa'daki diğer ülkeler de önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Benzeri krizler yaşamamak için geliştirilen projelerden biri Kuzey Akım projesidir. Projeye, Baltık Denizi'nin altından inşa edilecek boru hattıyla Rusya'dan Almanya'ya yıllık ortalama 55 bcm doğalgaz sevkiyatı yapılacaktır. Böylelikle transit ülkeye ihtiyaç olmaksızın, Rusya doğalgazını Kıta Avrupa'sının en büyük ikinci tüketicisine satmayı amaçlamaktadır. Ancak projenin bitiriliş tarihi Alman ve Rus hükümetlerinin verdiği desteğe rağmen sürekli olarak ertelenmektedir. Bunun başlıca nedeni Baltık Denizi'ne komşu olan diğer ülkelerin projeye karşı olumsuz tutumlarıdır. Finlandiya, İsveç, Danimarka ve Estonya teknik ve çevresel gerekçelerle projeye karşı çıkmaktadır. Ayrıca Estonya, boru hatlarının kendi karasularından geçmesine izin vermemektedir.¹⁷ Rusya'nın Ukrayna üzerinden doğalgaz sevkiyatını azaltmak için geliştirdiği bir diğer proje

¹⁵ Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://south-stream.info/?L=1>.

¹⁶ Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4548193,00.html>.

¹⁷ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 49.

Yamal-Avrupa boru hattı projesidir. 2007 yılından beri faaliyette olan projeye, Rusya'dan gelen doğalgaz Belarus ve Polonya'yı geçerek Almanya'ya ulaşmaktadır.¹⁸

Rusya, boru hatlarının geçtiği transit ülkelerdeki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın alarak, transit ülkelerdeki etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede; Bulgaristan, Macaristan, Belarus ve Avusturya'daki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın almıştır. Özellikle, Avusturya'nın Baumgarten bölgesindeki enerji dağıtım şirketinin hisselerinin yarısını satın alarak, Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezine gelen gaz sevkiyatında önemli bir güce kavuşmuştur.¹⁹

Bağımsızlıklarını ilan etmelerine rağmen eski doğu bloku ülkeleri enerji alanında Rusya'ya olan bağılılıkları sürdürmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılması için büyük ölçüde Gazprom'un kontrolündeki boru hatlarına ihtiyaç vardır. Avrupa kıtasındaki eski Sovyet bloğu ülkelerinin ise enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığı üst seviyelerdedir. Rusya'dan gelen doğalgazın toplam gaz tüketimindeki oranı Çek Cumhuriyeti'nde %79, Bulgaristan'da %96, Ukrayna'da %66, Slovakya'da %100, Belarus'ta ise %98 oranındadır. Sovyet dönemi boyunca doğalgazı devlet sübvansiyonlarıyla ucuza alan bu ülkeler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğalgaz fiyatlarındaki artışlardan olumsuz olarak etkilenmişlerdir. Bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılığı, Rusya'nın enerji fiyatlarının politik amaçları doğrultusunda kullanmasını kolaylaştırmaktadır. Ukrayna'da Turuncu Devrimle yönetimin Rus yanlısı hükümetten Amerikan yanlısı hükümete geçmesinin ardından 2006 ve 2009 yılında yaşanan doğalgaz krizleri ve Rusya'nın Ukrayna'ya doğalgaz satışını durdurması, Rusya'nın enerji alanındaki monopol konumunu politik çıkarları için kullandığına dair yorumları da beraberinde getirmiştir.²⁰ Ayrıca 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'da ortaya çıkan

¹⁸ Lindsay Wright, "Pipeline Politics: Russian Natural Gas Diplomacy," *Pipeline and Gas Journal* (August 2009): 2.

¹⁹ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 49.

²⁰ Keinth Smith, *Russia-Europe Energy Relations*, (CSIS, February 2010), 7.

krizin ardından Rus orduları Gürcistan'a girmiştir. Rusya bu müdahalesinin arkasında Gürcistan'ın enerji boru hatları için güvenilir bir yer olmadığı ve Rusya'nın askeri müdahalelerine açık olduğu izlenimini yaratmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Böylelikle, Rusya'nın kendi kontrolündeki boru hatlarına alternatif olabilecek boru hatlarının güvenilirliğini sarsarak, söz konusu projelerin gerçekleşmesini engellenmeye çalıştığı dile getirilmektedir.²¹

Genel olarak baktığımızda Rusya'nın enerji politikasının ana hedefinin enerji alanındaki süper güç konumunu korumaktır. Rusya'nın bu alanda izlediği stratejiler, özellikle Avrupa doğalgaz pazarındaki monopol konumunu pekiştirmeye, alternatif projelerin hayata geçmesini engellemeye yöneliktir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, ekonomik bütünleşmenin ardından Dünya'nın en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Avrupa'daki doğalgaz ve petrol üretimi sınırlı olduğundan, Birlik enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalat ile karşılamaktadır. İthalat oranı petrolde %80,2, doğalgazda ise %54,5'dir.²² Petrol ithalatında Ortadoğu ülkeleri %38'lik pazar paylarıyla ön plana çıkmaktadır. Ortadoğu ülkelerini sırasıyla Rusya ve Norveç takip etmektedir. Doğalgazda ise Rusya, Birliğin %48'lik pazar payıyla bir numaralı enerji ithalatçısı konumundadır. Rusya'nın dışında Norveç ve Cezayir doğalgaz ithalatında öne çıkan diğer ülkelerdir. Avrupa Birliği'nin fosil kaynaklara (kömür, petrol, doğalgaz) olan ihtiyacının artarak devam etmesi beklenmekte, 2030 yılında fosil kaynakların toplam enerji ihtiyacındaki payının %85'e çıkacağı tahmin edilmektedir.²³

²¹ Smith, *Russia-Europe*, 11.

²² Naci Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye," erişim tarihi 16 Şubat 2010, <http://www.avsam.org/tr/a1909.html>.

²³ Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası: Sorunlar ve Muhtemel Çözümler," erişim tarihi 17 Şubat 2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=867>.

Avrupa Birliği enerji politikasının oluşturulmasına yönelik adımlar tek pazara geçiş sürecine paralel olarak başlamıştır. Komisyon tarafından 1988 yılında yayınlanan Enerji Politikası zerine Beyaz Kitap'ta, Avrupa Birliği'nin doğalgaz ve petrol pazarlarının durumu incelenmiştir. Beyaz Kitap'ta, petrol pazarının rekabete açık, büyük ölçüde serbest ticaret ilkelerine göre çalıştığı ancak doğalgaz pazarının büyük ölçüde devlet kontrolünde olması nedeniyle piyasanın rekabetten uzak ve mevcut koşulların tüketicinin aleyhinde olduğunun altı çizilmiştir.²⁴ AB Komisyonu, doğalgaz pazarının serbestleşmesi pazar ekonomisinin gereklerine göre şekillendirilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri üzerinde çalışmaya başladı ve 1997 yılında Gaz Direktifini hazırladı. Direktifle, doğalgaz piyasasının 10 yıllık süre içinde aşamalı olarak serbestleştirilmesi kabul edildi. Direktifin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için Komisyon'un önderliğinde Avrupa Gaz Düzenleme Forumu oluşturuldu. Forumun amacı, doğalgaz piyasasında Direktif'in uygulamasında yaşanan sıkıntıların karşılıklı diyalog yoluyla zlmesiydi. Forumu; ye ülkelerin temsilcileri, gaz tedarikçileri ve satıcıları, ulusal düzenleme otoriteleri, şebeke kullanıcıları ve gaz borsasından temsilciler katılmaktadır. Komisyon 2008 yılında hazırladığı Enerji Güvenliği Raporu'nda ise sistemi daha etkin hale getirmek için yeni düzenlemeler önermiştir. Hazırlanan raporda, Birlik yelerinden, doğalgaz arzında aksaklıklara karşı önleyici tedbirler almaları istenmekte, ayrıca Birlik ülkelerine olası aksaklıklarla mücadele edecek ortak mekanizma kurmaları önerilmektedir. Söz konusu öneriler 2009 yılında AB Komisyonu tarafından düzenleme haline getirilmiştir. Özellikle doğalgaz arzında aksaklıkların önüne geçmek için üç prensip geliştirilmiştir:

1. Aksaklıklarla mücadelenin piyasa oyuncularına bırakılması, devlet müdahalesinden mümkün olduğu kadar kaçınılması.
2. Piyasa oyuncularının daha etkin rol alabilmeleri için gerekli enerji altyapısının ve şeffaf bir piyasanın oluşturulması.

²⁴ Yavuz Ege, *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye* (Ankara: UPAV, 2004), 145.

3. Piyasa oyuncularının aksaklıklarla mücadelede yetersiz kaldıkları takdirde üye devletlerin Avrupa Birliği ile uyumlu olarak gerekli önlemleri almaları.²⁵

Avrupa Birliği, ekonomisinin petrol ve doğalgaz ithalatına olan bağımlılığından ötürü arz güvenliğine önem vermekte ve arz güvenliğini sağlamak için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Kriz dönemlerinde koordinasyon ve işbirliğini sağlamak bu politikalardan biridir. Avrupa Komisyonu son yıllarda, enerji krizlerine karşı Birliğin ortak hareket etmesini sağlayacak düzenlemeler üzerinde çalışmaktadır. Böylelikle, AB'nin enerji arzındaki kesintilere daha iyi karşılık verebilmesi ve üye ülkelerinin enerji güvenliği üzerine geliştirdikleri politikaların daha iyi koordine edilmesi hedeflenmektedir. Birlik çapında petrol stoku sistemi oluşturmak öne çıkan diğer bir politikadır. Söz konusu politika, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığa karşı tedbir almak amacıyla, ABD'deki model göz önüne alınarak geliştirilmiştir. ABD'de 90 günlük ulusal tüketime eşdeğer petrol stoku bulunmaktadır. Komisyon benzer bir stokun Birlik çapında kurulmasını 1996 yılında hazırladığı Beyaz Kitap'ta dile getirmiştir. 1998 yılında ise stok tutma kurallarının güncellenmesi ile ilgili bir Direktif yayınlamıştır. 2002 yılında stok sistemi kurulması önerisini yinelemiş ve 120 günlük ihtiyacı karşılayacak bir stokun kurulmasını üye devletlere önermiştir.²⁶ Giderek artan enerji bağımlılığına karşı, Avrupa Birliği enerjinin etkin kullanımı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine ilişkin politikalar izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda 2020 yılına kadar, sera gazı salınımının %20 oranında azaltılması, enerji kullanımında %20 tasarruf edilmesi ve yenilenebilir enerji arzının toplam payının %20'ye çıkarılması planlanmaktadır. Enerji kullanımı azaltacak teknolojilere daha fazla yatırım yapılması da Birliğin hedefleri arasındadır.

²⁵ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/219&format=HTML&aged=0&language=EN>.

²⁶ Ege, *AB'nin Enerji Politikası*, 154.

Yapılan tahminlerde fosil kaynaklara olan ihtiyacın giderek artması beklenmektedir. Rekabete açık bir enerji pazarının yaratılması için enerji ithal edilen ülke sayısının artırılması, belirli ülkelere enerji alanında asimetrik bağımlılıktan kaçınılması ve enerji arz güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle Rusya'ya doğalgaz bağımlılığı azaltmak için alternatif projeler üretilmeye başlanmıştır. Avrupa Enerji Sözleşmesi ve Transit Protokolü'nü, Birliğin enerji güvenliği politikaları kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Uluslararası sözleşme niteliği taşıyan sözleşme ve protokol 1994 yılında imzalanmış, 2004 yılında protokol ve sözleşmeye imza koyan ülke sayısı 51'e yükselmiştir. Protokol ve sözleşmenin amacı doğalgaz ticaretinde yatırımcı ile tüketici arasındaki bağları kuvvetlendirmektir. Rusya imzalanan protokol ve sözleşmeyi doğalgaz pazarındaki monopol konumunu zayıflatmaya yönelik bir hamle olarak algılamış ve her ikisine de katılmamıştır.²⁷

Doğalgaz arzının çeşitlendirilmesi, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya yönelik diğer bir politikadır. Avrupa Birliği, özellikle Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını kendisine bağlayacak projelere destek vermektedir. Bu kapsamda Trans-Avrupa enerji projeleri olan Nabucco ve Güney Avrupa Gaz Ring boru hatlarının projeleri, Avrupa Birliği'nin öncelikli projeleri arasında yer almaktadır.²⁸ Bu projelerin yanı sıra, Ukrayna 2007 yılında Avrupa Birliği'ne Beyaz Akım doğalgaz boru hattı projesini önermiştir. Beyaz Akım boru hattıyla; Güney Kafkasya'daki boru hattının, Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla Kırım'daki Ukrayna'ya ait boru hattına bağlanması düşünülmektedir.²⁹

LNG taşımacılığının her ne kadar maliyeti yüksekse de, enerji arzının çeşitlendirilmesinde önemli bir alternatif sunmaktadır. Avrupa Birliği LNG taşımacılığı ile Ortadoğu ve Afrika'dan doğalgaz ithalatını arttırmayı hedeflemektedir. 2008 yılında LNG ile alınan doğalgaz toplam gaz

²⁷ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 46.

²⁸ Erişim tarihi 16 Şubat 2010,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/219&format>.

²⁹ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 47.

tüketiminin %16'sını oluşturmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği'nin LNG ithalatının önemli bir bölümü Norveç, Cezayir, Nijerya'dan gelmektedir. Doğalgaza artan talep ile birlikte LNG ithalatının pazar payının artması, Mısır ve Katar'ın da Birliğe daha fazla LNG ihraç etmesi beklenmektedir.³⁰

4. ABD'NİN ENERJİ POLİTİKALARI

ABD petrol ithalatının önemli bir bölümünü komşuları Kanada ve Meksika'dan karşılamakta, bu ülkeleri Suudi Arabistan, Venezüella ve Nijerya takip etmektedir.³¹ Doğalgaz ithalatını ise gene komşuları Kanada ve Meksika'dan boru hatları aracılığıyla sağlamaktadır. Ayrıca, Mısır, Trinidad ve Tobago, Nijerya ve Norveç'ten LNG ithalatıyla doğalgaz almaktadır.³²

ABD, Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada Rusya'nın, boru hatları projeleriyle enerji süper gücü olmasını engellemeye çalışmaktadır. Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin enerji pazarlarında büyük ağırlığı bulunmaktadır. Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri enerji rezervlerini dünya pazarlarına açabilmek için büyük ölçüde Rusya'nın kontrolünde bulunan boru hatlarına bağımlıdırlar. Doğu Avrupa ülkeleri ise, enerji ithalatlarının özellikle doğalgaz ithalatlarının çok büyük bir bölümünü Rusya'dan yapmaktadırlar. ABD, Rusya'nın bu ülkeler üzerinde enerji alanındaki monopol konumunu kullanarak bir nüfuz alanı yaratmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, Rusya'nın enerji alanındaki etkinliğini azaltacak alternatif projeleri desteklemektedir. ABD, enerji güvenliğinin de NATO kapsamına alınması için Doğu Avrupa ülkeleriyle beraber hareket etmiş ancak

³⁰ European Environmental Agency, erişim tarihi 10 Şubat 2010
www.eea.europa.eu.

³¹ Erişim tarihi 13 Şubat 2010,
www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html.

³² Erişim tarihi 13 Şubat 2010,
tonto.eia.doe.gov/dnav/ng/ng_move_imp_c_s1_m.htm.

Almanya'nın başını çektiği grubun vetosu nedeniyle girişim sonuçsuz kalmıştır.³³

Amerika, Rusya'nın sadece eski doğu bloku ülkelerinin değil Batı Avrupa ülkelerinin de enerji alanında Rusya'ya bağımlı olmasını engellemeye çalışmaktadır. Amerika'nın Rus petrolünün ve doğalgazının Avrupa'ya satışını engelleme girişimleri Soğuk Savaş yıllarına dayanmaktadır. 1984-85 yıllarında ABD'deki Reagan yönetimi İngiltere'nin Rusya'dan petrol ve doğalgaz almaması için dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'a baskı yapmıştır. Benzer bir baskıyı gene Reagan yönetimi Batı Almanya'ya yapmış, Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında doğalgaz boru hattının inşasını engellemeye çalışmıştır.

1990'lı yıllarda, Sovyetler Birliği dönemindeki sübvansiyonların kalkmasının ardından enerji fiyatlarının artmasıyla ekonomileri sarsılan Doğu Avrupa ülkelerine özellikle Polonya ve Ukrayna'ya ABD maddi yardımlarda bulunmuş, söz konusu ülkelerde enerjinin etkin kullanılmasına yönelik projelerin geliştirilmesine destek olmuştur.³⁴ ABD, Rus boru hatlarına alternatif oluşturacak projeleri de desteklemektedir. 1992 yılında Türkiye tarafından ortaya atılan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklemiş, proje ABD başkanı Bill Clinton'ın da katıldığı 1999 yılında İstanbul'da düzenlenen AGİT zirvesinde atılan imzaların ardından resmîyet kazanmıştır. Bakü'den Ceyhan'a petrol sevkiyatı 2005 yılında başlamıştır. ABD'nin desteklediği diğer bir boru hattı projesi Nabucco'dur. Nabucco doğalgaz boru hattının inşasıyla Hazar bölgesinde çıkarılan doğalgazın Türkiye üzerinden Avusturya'ya aktarılması planlanmaktadır. Ancak ABD'nin İran'a karşı yürüttüğü yaptırım politikası nedeniyle İran'ın projeye dahil olmasına karşı çıkması, projenin doğalgaz arzında sorun yaratmaktadır.

³³ Smith, *Russia-Europe*, 8.

³⁴ Smith, *Russia-Europe*, 9.

5. TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARI

5.1. Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Enerji Tüketimi

1960’lı yıllarda Türkiye’de sanayi henüz kuruluş aşamasında olduğu için, enerji tüketimi de enerji üretimi de oldukça düşüktü. Yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketiminin içindeki payı %50 seviyesindeydi. Yenilenebilir enerjinin büyük bölümü odun, hayvan ve bitki atıklarından karşılanmaktaydı. Hidrolik kaynakların enerji üretimindeki payı %32 iken, petrolün oranı %8’in altındaydı. 1970’li yıllarda, hızlı sanayileşmenin ve kentleşmenin bir sonucu olarak, birincil enerji üretimi %4,3, tüketimi ise %6,4 arttı. Petrolün toplam enerji tüketimindeki payı hızla artarak %46,7 seviyesine gelmiştir. Yenilenebilir kaynakların toplama tüketimdeki payı ise %31,3’e düşmüştür. 1980li yıllara gelindiğinde, enerji tüketimi %4,4 artarken, enerji üretiminin ortalama artışı %2,2’de kalmıştır. Petrol, enerji tüketimindeki yerini korurken, hidrolik enerji santralleri yapımının hız kazanmasıyla birlikte hidrolik kaynakların yenilenebilir enerji üretimindeki payı artmıştır.³⁵

1990’lı yıllarda Türkiye petrolün yanı sıra doğalgaz ithal etmeye de başlamıştır. Doğalgazın enerji tüketimindeki payı giderek artarak petrol ve hidrolik kaynaklarını ikame etmiştir. 2000’li yılların başında petrol hala enerji tüketimindeki en fazla paya sahiptir ancak doğalgaz üçüncü sıraya kadar yükselmiştir. Doğalgaz, elektrik enerjisinin üretiminde %40,6’lık payla, en çok kullanılan enerji kaynağı olmuştur.³⁶ 1983’ten 2005 kadar gelen süreçte, birincil enerji üretiminin birincil enerji tüketimindeki yeri %54’ten %27’ye düşmüştür. 2006 yılında Türkiye enerji talebi yıllık %8’lik büyüme oranıyla dünyadaki en büyük büyüme oranlarından birini yakalamıştır. Büyüme oranının 2011 yılında %6,5, ilerleyen yıllarda ise %7,5 olması beklenmektedir.³⁷ Türkiye’nin enerji üretimi tüketimini

³⁵ Ege, *AB’nin Enerji Politikası*, 28.

³⁶ Ege, *AB’nin Enerji Politikası*, 29.

³⁷ Bilge Hacisalihaoğlu, “Turkey’s Natural Gas Policy,” *Energy Policy* (Haziran 2008): 1867.

karşılayamadığı için, enerji tüketiminde ithalatın payı %70'dir. Enerji talebinin tahmin edilen oranlarda artması halinde 2020 yılında ithalatın enerji tüketimindeki payı %78'e çıkacaktır.³⁸ Günümüz verileri incelendiğinde, fosil kaynakların toplam enerji tüketimindeki oranı %90'dır. Doğalgaz ve petrol üreticisi olmayan Türkiye, doğalgaz ihtiyacının %96'sını, petrol ihtiyacının ise %90'ını ithalatla karşılamaktadır.³⁹ Doğalgaz ithalatında ön plana çıkan ülke ithalatın yaklaşık % 66'sının yapıldığı Rusya'dır. Rusya'yu İran takip etmektedir. Türkiye, Nijerya ve Cezayir ile LNG ithalat anlaşmaları imzalamıştır. İthal edilen doğalgazın %67'lik bölümü elektrik üretiminde kullanılmaktadır. İthal edilmesine rağmen doğalgazın elektrik üretiminde yaygın olarak kullanılmasının başlıca nedeni, özel şirketlerin yapım maliyeti diğer santrallere göre düşük olan doğalgaz santrallerini kurmayı tercih etmeleridir.⁴⁰ Petrol ithalatında öne çıkan ülkeler başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile Rusya'dır.⁴¹ Elektrik üretiminde petrolün oranı doğalgazla kıyaslandığında %7-8'lik üretim payıyla oldukça düşüktür.⁴²

5.2. Türkiye'nin Enerji Stratejileri

Türkiye, enerji ihtiyacının yaklaşık %70'ni ithalatla karşılamaktadır. Enerjide dışa bağımlılık özellikle fosil kaynaklar petrol ve doğalgazda %90'ların üzerindedir. İthalata bağımlılığın yüksek olmasından dolayı enerji güvenliği ve enerji arzının sürekliliği Türkiye için hayati öneme sahiptir. Ancak Türkiye, Dünya'nın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'nin kendisine komşu bölgelerde bulunuyor olması nedeniyle enerji pazarında önemli transit ülke olma potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin son dönemde geliştirdiği enerji politikaları transit ülke olma özelliğini pekiştirmeye yöneliktir. Böylelikle Türkiye, enerji üreticisi olmamasına rağmen dünya enerji pazarında önemli bir aktör olmayı hedeflemektedir. Enerji

³⁸ Necdet Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Tüketimi," *Metalurji Dergi* (Mayıs 2003): 12.

³⁹ Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji," 12.

⁴⁰ Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji," 28.

⁴¹ Erişim tarihi 13 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Turkey/Oil.html>.

⁴² Ege, *AB'nin Enerji Politikası*, 29.

verimliliğinin artırılması ve çevresel faktörlerin gözetilmesi de Türkiye'nin enerji politikasındaki öncelikler arasındadır.⁴³

Enerji verimliliği alanında bina ve sanayide birim başına yapılan enerji tüketiminin yaşam standardı ve üretim kalitesini düşürmeden azaltılması hedeflenmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın verilerine göre, bina sektöründe %30, sanayi sektöründe %20 ve ulaşım sektöründe %15 olmak enerji tasarrufu yapma potansiyeli mevcuttur. Ayrıca enerji tüketiminin azaltılması ve enerjinin etkin kullanımının artırılması amacıyla 2007 yılında Enerji Verimliliği Kanunu kabul edilmiş ve Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik çıkarılmıştır.⁴⁴

Boru hattı projeleri Türkiye'nin transit ülke olarak bölgesel ve küresel enerji pazarında etkili bir rol oynaması için kritik öneme sahiptir. Türkiye özellikle son yıllarda kendisine komşu bölgelerdeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılmasını sağlayacak projelerin içinde yer almaktadır. Özellikle Ceyhan'a bağlanacak boru hattı projeleriyle; Ceyhan'ın Doğu Akdeniz'in en büyük enerji ticaret merkezi yapılması hedeflenmektedir. Kerkük-Yumurtalık boru hattı ile Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı günümüzde faaliyette olan petrol boru hatlarıdır. Kerkük – Yumurtalık ham petrol boru hattı Türkiye'nin sahip olduğu en eski boru hattı olup, Irak'ın kuzeyindeki Kerkük petrollerinin dünya pazarlarına açılmasını sağlamaktadır. Hattın taşıdığı petrol miktarı 1999 yılında 305 milyon varile ulaşmış, ancak yapılan sabotajlar ve Irak'ın yaşadığı sorunlar nedeniyle hattın taşıdığı ham petrol miktarı 10,9 milyon varile kadar düşmüştür.⁴⁵

⁴³ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

⁴⁴

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

⁴⁵

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı ile Hazar bölgesinden çıkarılan petrol Ceyhan'dan tankerlerle dünya pazarlarına satılmaktadır. Toplam uzunluğu 1776 km olan boru hattı, 50 milyon ton/yıl maksimum petrol sevk edebilecek kapasiteye sahiptir. BTC boru hattının inşası için ilk görüşmeler 1990lı yılların başında başlanmış, Dünya Bankası finansmanı ile müşavir PLE firmasına hazırlatılan fizibilite raporu 1997 yılında tamamlanarak 1998 yılında dünya bankası tarafından onaylanmıştır. BTC'nın resmîyet kazanmasına yönelik çerçeve metin İstanbul'da yapılan AGİT zirvesinde bir araya gelen Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Cumhurbaşkanları tarafından, ABD Başkanı Bill Clinton'ın şahitliğinde imzalandı. 17-18 Ekim 2000'de sırasıyla Azerbaycan ve Gürcistan ile 'Ev Sahibi Ülke Anlaşmaları' 19 Ekim 2000'de ise Türkiye Cumhuriyeti ile 'Ev Sahibi Ülke Anlaşması' ve BOTAS'la da 'Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşması' imzalandı.⁴⁶ BTC'ye uluslararası enerji şirketlerinin de dikkatini çekmiştir. 2001 yılında İtalyan petrol şirketi ENI, Fransız enerji şirketi TOTAL, Japon Inpex ve Amerikan Conoco Philips şirketleri projeye katılmışlardır. Türkiye'nin, BTC'dan geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığında taşınacak kapasiteye bağlı olarak, ilk 16 yılda ortalama 200 milyon dolar, 17 ile 40. yıllar arasında ise ortalama 300 milyon dolar yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir. Ayrıca, boru hattı inşaat aşamasında yaklaşık 20.000 kişilik istihdam yaratmış, geçtiği bölgelerdeki ekonomik hayatı da canlandırmıştır.⁴⁷ 2003 yılında inşası başlatılan boru hattı 2006 yılında operasyonel hale gelmiştir.

Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattı projesi, öne çıkan bir başka projedir. Proje kapsamında, Rus ve Kazak petrolünün, Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla önce Samsun'a oradan da Ceyhan'a aktarılacaktır. Projenin ilk aşamasında 2005 yılında İtalyan enerji şirketi ENI ile Türk enerji şirketi Çalık Enerji 555 km uzunluğunda olması planlanan Samsun-Ceyhan boru hattı için ortaklık anlaşması imzalamışlardır. Samsun-Ceyhan boru hattından günde 1 milyon varil, yıllık 50 milyon ton ham petrol sevk

⁴⁶Ahmet Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır?* (Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2006), 128.

⁴⁷ Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*, 129.

edilmesi planlanmaktadır. 2009 yılında, Milano’da imzalanan anlaşmayla, Rus şirketlerinin de projeye dahil edilmesi kararlaştırılmış ve böylelikle Rus Ronsneft ve Transneft şirketleri projeye dahil olmuşlardır. Proje tamamlandığında, Türk boğazlarındaki tanker trafiğinin azalması beklenmektedir. Ayrıca, Rus ve Kazak petrolünün de Ceyhan’dan dünya pazarına açılacak olması Türkiye’nin Ceyhan’ı enerji merkezi haline getirme hedefine de çok önemli katkı sağlayacaktır.⁴⁸

Komşularında bulunan zengin doğalgaz rezervlerini kendi topraklarından geçecek boru hatlarıyla Avrupa pazarlarına sevkiyatını sağlamak amacıyla Türkiye çeşitli boru hattı projelerinin içinde yer almaktadır. Nabucco projesi, Hazar bölgesi’ndeki doğalgaz rezervlerinin Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırmayı hedeflemektedir. Projeye öncelikle boru hattının geçeceği Türkiye, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Avusturya’nın enerji ihtiyaçlarının karşılanması, talep gelişimine göre ilerleyen yıllarda Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezi olan Avusturya’dan diğer Avrupa ülkelerine doğalgaz satılması amaçlanmaktadır. Projenin temelleri BOTAS’ın Avusturya, Bulgaristan ve Romanya’daki gaz şirketleriyle Şubat 2002’de yaptığı görüşmelerde atılmıştır. Avusturya OMV Erdgas enerji şirketi, Mart 2002’de Avrupa Birliği TEN Programı’na başvurmuş ve öncelikli projeler arasında değerlendirilmesini sağlamıştır. Mayıs 2003’te AB TEN Finansman Komitesi proje fizibilite maliyetinin %50’sini hibe şeklinde karşılamayı kabul etmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi 9 Mart 2007 tarihinde aldığı kararla projenin hayata geçirilmesini hızlandırmak amacıyla bir koordinatör atamaya karar vermiştir. Haziran 2005 tarihinde proje kapsamında en önemli anlaşmalardan biri olan Ortak Girişim Anlaşması imzalanmış; atılan imzalarla Nabucco Uluslararası Şirketi kurulması için çalışmalar başlatılmıştır.⁴⁹ 13 Temmuz 2009’da Ankara’da gerçekleştirilen toplantıda, imzalanan hükümetler arası anlaşmayla, proje resmiyet kazandı. Nabucco’nun Türk ekonomisine katkısına bakıldığında, Nabucco Türkiye içinde 2,5-3 milyar avro değerinde bir yatırım ve on binlerce insana istihdam

⁴⁸ Erişim tarihi 20 Şubat 2010,

[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35415](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35415).

⁴⁹ Küçükşahin, *Türkiye’nin Enerji Stratejisi*, 140.

imkanı sağlayacaktır. Ayrıca, boru hattının işletilmesinden önemli miktarda transit geliri elde edilmesi de beklenmektedir. Nabucco projesinin Türkiye ile AB ülkelerini bağlaması ve AB'nin Hazar bölgesindeki doğalgaz rezervlerine Türkiye üzerinden ulaşması nedeniyle Türkiye ile AB arasındaki müzakere sürecine katkı yapması beklenmektedir.

Türkiye'nin içinde yer aldığı ikinci proje Güney Avrupa Gaz Ringi projesidir. Proje kapsamında Hazar denizi, Ortadoğu ve Güney Akdeniz ülkelerinden gelecek doğalgazın Türkiye üzerinden AB ülkelerine taşınması amaçlanmaktadır. Projenin ilk basamağında Türkiye ve Yunanistan doğalgaz şebekelerinin enterkoneksiyonun gerçekleştirilmesi hedeflenmiş; konuyu görüşmek üzere Avrupa Birliği, Türkiye ve Yunanistan 7 Temmuz 2000'de Brüksel'de üçlü bir toplantı gerçekleştirmiştir. AB'nin desteklediği proje, Birliği Trans-Avrupa Ağları kapsamında fizibilite çalışmaları için verdiği hibeden yararlanmışır. 2002 yılında BOTAŞ ile Yunanistan enerji şirketi DEPA arasında Mutabakat Zaptı imzalanmış, 2003 yılında ise Türkiye ve Yunanistan proje kapsamında Doğalgaz Alım Satım Anlaşması ve Protokol'ünü imzalamışlardır. 2005 yılında doğalgaz boru hattının temel atma töreni iki ülkenin başbakanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁵⁰ 2007 yılında ise iki ülke arasındaki boru hattı işletilmeye başlanmıştır. Doğalgazın, Batı Avrupa'ya ulaşmasını sağlayacak Yunanistan – İtalya arasındaki hattın da 2012 yılına kadar tamamlanması hedeflenmektedir.⁵¹

Türkiye doğalgaz ihtiyacının %65'ini ithal ettiği Rusya ile de boru hattı projeleri içinde yer almaktadır. 15 Aralık 1997 yılında, Rusya ve Türkiye imzalanan 25 yıl vadeli doğalgaz alım anlaşması imzalanmış, anlaşma çerçevesinde Rus Gazprom enerji şirketi, Karadeniz'in altından geçerek iki ülkeyi birbirine bağlayacak Mavi Akım olarak bilinen boru hattı inşasına başlamıştır. 2002 yılında boru hattının inşasının tamamlanmasıyla yıllık 14 – 15 bcm Rus doğalgazı, Samsun'a sevk edilmeye başlanmıştır. 2000'li

⁵⁰ Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*, 136.

⁵¹ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=dogalgaz&bn=221&hn=&nm=384&id=40694>.

yılların ortasında iki ülke arasında yapılan görüşmelerde hattın Akdeniz ülkeleri Lübnan, Suriye ve İsrail'e uzatılması gündeme gelmiştir. Mavi Akımın, Akdeniz ülkelerine uzatılmasıyla ilgili görüşmeler devam etmektedir.⁵² Daha önce de belirtildiği gibi, Rusya Nabucco'ya alternatif olarak Güney Akım Projesini ortaya atmıştır. İtalyan ENI ve Rus Gazprom enerji şirketlerinin yürüttüğü proje ile Rus gazının Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla Bulgaristan'a taşınması planlanmaktadır. 2015 yılında bitirilmesi planlanan projeye yıllık 63 bcm doğalgaz Avrupa'ya sevk edilecektir. Türkiye, boru hattının kendi karasularından geçmesini 2009 yılında İtalya, Rusya ve Türkiye başbakanlarının katıldığı toplantıda kabul etmiştir.

Bakü-Tiflis- Erzurum projesi, Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını Türkiye'ye ulaştıracak bir başka projedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattına paralel olarak inşa edilecek doğalgaz boru hattıyla yılda 8,8 bcm doğalgazın taşınması amaçlanmaktadır. Boru hattı Kasım 2006'da gaz sevk edebilir hale getirilmiş ve Şah Deniz projesi ilk üretimini 15 Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirmeye başlamıştır. Boru hattının uzatılarak Kazakistan ve Türkmenistan'da çıkarılan doğalgazın da Türkiye'ye ulaştırılması planlanmaktadır.⁵³

İran, Rusya'nın ardından Türkiye'nin ikinci büyük doğalgaz ithalatçısıdır. Türkiye-İran arasında 1996 yılında imzalanan anlaşmayla, Tebriz ile Erzurum arasında doğalgaz boru hattının inşasına başlamıştır. 2001 yılında inşasının tamamlanmasının ardından yıllık 20 bcm doğalgaz taşıyan hat operasyonel hale gelmiştir. Hattın Bakü-Tiflis-Erzurum hattına bağlanması düşünülmektedir.⁵⁴

⁵² Hacisalihaoglu, "Turkey's Natural Gas Policy," 1870.

⁵³ Erişim tarihi 13 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=dogalgaz&bn=221&hn=&nm=384&id=40694>.

⁵⁴ John Roberts, *The Turkish Gate Energy Transit and Security Issues* (CEPS EU-Turkey Working Papers No 11: 1 October 2004), s.5.

Boru hatlarının yanı sıra, Türkiye doğalgaz ihtiyacını karşılamak için LNG ithalatına da başlamıştır. LNG ithalatı için, Türkiye 1994 yılında Marmara Ereğlisi'nde LNG İthal Terminali inşa etmiştir. Türkiye'nin LNG ithal ettiği ülkeler Cezayir ve Nijerya'dır. Cezayir ile 1988 yılında 20 yıl süreli LNG ithalat anlaşması imzalanmış, ithalat ise 1994 yılında başlamıştır. Anlaşma kapsamında yıllık 4 milyar m³ doğalgaz alımı yapılacaktır. Nijerya ile Kasım 1995 yılında yapılan anlaşma uyarınca; 1999 yılından başlamak üzere 22 yıl süreli, yıllık 1,2 milyar m³ doğalgaz alınmaktadır.⁵⁵

SONUÇ

Türkiye, enerji üretiminde söz sahibi olmayan, enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalatla karşılayan bir ülkedir. Ancak, içinde bulunduğu coğrafyanın dünyanın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'ine sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel enerji politikalarının kalbinde yer almaktadır. Enerji rezervi açısından zengin coğrafya başta Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği olmak üzere büyük güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Rusya, Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesiyle birlikte sahip olduğu enerji kaynaklarını ve kontrolünde bulunan boru hatlarını hem ekonomik hem de siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır. Günümüzde Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacını karşılayan boru hatlarının büyük bir bölümü Rusya'nın kontrolü altındadır. Rusya'nın enerji politikasını mevcut konumunu güçlendirmeye ve kendisine alternatif oluşturabilecek projeleri engelleme üzerine kurmuştur. ABD ise Rusya'nın enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği coğrafyasında etki alanı yaratmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda, Rusya'nın kontrolündeki boru hatlarına alternatif oluşturabilecek boru hattı projelerini desteklemektedir. BTC ve Nabucco projeleri ABD'nin desteklediği projelerdir. AB, çevresel faktörleri de göze alarak artan enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik politikalar üretmektedir. AB rekabete açık bir enerji piyasası yaratmaya çalışmakta, arz güvenliğini sağlayacak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirecek projeleri desteklemektedir.

⁵⁵ Bkz. Erişim tarihi 13 Şubat 2010, www.dtm.gov.tr.

Türkiye ise bu enerji denklemlerinin içinde; kendi ihtiyaçları doğrultusunda, büyük güçlerin de enerji politikalarını dikkate alarak enerji politikasını oluşturmaya çalışmaktadır. Enerji üreticisi olmamasına rağmen önemli bir transit ülke olmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda içinde yer aldığı boru hattı projeleriyle transit ülke olma yolunda ilerlemektedir. Yapılması planlanan projelerle Türkiye önemli bir transit ülke olmanın yanı sıra dünyanın en hızlı büyüyen enerji pazarı olmanın getirdiği enerji ihtiyacını karşılayacak, ekonomik açıdan boru hatlarından gelecek transit ve gelirlerinin yanı sıra boru hatlarının inşası on binlerce kişiye iş olanağı sunacaktır. Tüm bunların yanında, yapılacak boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarına entegre olacak olması, AB ile yürütülen müzakere sürecinde Türkiye'ye önemli bir avantaj sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ABD Enerji Enformasyon İdaresi resmi internet sitesi. www.eia.doe.gov.

Avrupa Birliği resmi internet sitesi. www.europa.eu.

Bayraç, Naci. *Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye*. AVSAM, 4 Şubat 2010.

CIA resmi internet sitesi. www.cia.gov.

Dahl, Carol A. *International Energy Markets: Understanding Pricing Policies and Profits*. PennWell, 2004.

Demir, Faruk. *Enerji Güvenliği, Enerji Ekonomisi, Enerji Diplomasisi*. Ankara, Altinküre Yayınları, 2007.

Deutsche Welle resmi internet sitesi. www.dw-world.de/.

Ege, Yavuz. *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Ankara: UPAV, 2004.

Erikson, Richard. "Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence." *Euroasian Geograph and Economics* (2009).

Gazprom'un resmi internet sitesi. www.gazprom.com.

Hacisalihaoglu, Bilge. "Turkey's Natural Gas Policy." *Energy Policy* 36 (Haziran 2008).

Jamestown Vakfı resmi internet sitesi. www.jamestown.org/.

Küçükşahin, Ahmet. *Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır?* T.C. İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2006.

Pamir, Necdet. “Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları.” *Metalurji Dergi* (Mayıs 2003).

Roberts, John. *The Turkish Gate Energy Transit and Security Issues*. CEPS EU-Turkey Working Papers No 11: 1 October 2004.

Rusya Haber Ajansı resmi internet sitesi. en.rian.ru/.

Smith, Keith. *Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe*. CSIS, 24 Ocak 2007.

Smith, Keith. *Russian Europe Energy Relations*. CSIS, Şubat 2010.

Tezcan, Ercüment. “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası: Sorunlar ve Muhtemel Çözümler.” USAK, 6 Şubat 2009.

Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı resmi internet sitesi. www.dtm.gov.tr.

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı resmi internet sitesi. www.enerji.gov.tr.

Wright, Lindsay. “Pipeline Politics: Russian Natural Gas Diplomacy.” *Pipeline and Gas Journal* (Ağustos 2009).

